

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**Волинський національний університет імені Лесі Українки**

**Факультет (інститут) географічний**

**Кафедра економічної та соціальної географії**

**СИЛАБУС**

**нормативного освітнього компонента**

**«ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ЕТНОГЕОГРАФІЇ»**

(назва освітнього компонента)

підготовки бакалавра

(назва освітнього рівня)

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

(шифр і назва спеціальності)

**освітньо-професійної програми Середня освіта. Географія. Економіка**  
(назва освітньо-професійної, освітньо-наукової / освітньо-творчої програм)

**Луцьк – 2023**

**Силабус нормативного освітнього компонента «ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ЕТНОГНОГРАФІЇ»;** галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта. Географія, освітньої програми Середня освіта. Географія. Економіка.

**Розробник:** Сосницька Я. С., доцент кафедри економічної та соціальної географії, кандидат географічних наук

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:



Ткачук Н. М.

**Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри економічної та соціальної географії протокол № 1 від 29 серпня 2023 р.**



Завідувач кафедри:

Погребський Т. Г.

## I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	галузь знань 01 Освіта/Педагогіка галузь знань 014 Середня освіта освітня програма Середня освіта. Географія. Економіка  Освітній рівень бакалавр	<b>Нормативний</b>
Кількість годин/кредитів 120/4		Рік навчання 1
		Семестр 2-ий
ІНДЗ: немає		Лекції 34 год
		Практичні (семінарські) 34 год.
		Самостійна робота 44 год
		Консультації 8 год
Мова навчання Українська		Форма контролю: екзамен

## II. Інформація про викладача

**ППП** Сосницька Ярослава Сергіївна

**Науковий ступінь** кандидат географічних наук

**Посада** доцент кафедри економічної та соціальної географії

**Контактна інформація**

*Телефон* 0991674545

*Електронна пошта:* Sosnytska.Yaroslava@vnu.edu.ua

*Дні занять* (<http://194.44.187.20/>)

## III. Опис освітнього компонента

**1. Анотація курсу.** Освітній компонент «Історична географія з основами етногеографії» містить загальні відомості про методику ретроспективних досліджень, історію розвитку історичної географії, чинники впливу на природно-історичний процес та особливості його вивчення, ретроспективно-географічний розвиток світу та території сучасної України, етногенез та етнічні процеси.

В освітньому компоненті відображено історично-географічний розвиток території України від палеоліту до сьогодення. Подано поняття про етнос та етнічні процеси, деталізовано етногенез українського народу. Ознайомлено з різноманітними класифікаціями етносів. Дана розлога характеристика етнічного складу населення України..

### **2. Пререквізити і постреквізити.**

*Пререквізити:* Всесвітня історія, Історія України, Палеогеографія, Основи суспільної географії, Філософія.

*Постреквізити:* Історична картографія, Історична суспільна географія, Історія географічних відкриттів.

### **3. Мета і завдання освітнього компонента.**

*Метою* освітнього компонента «Історична географія з основами етногеографії» є оволодіння студентами теоретичними знаннями щодо взаємодії природи і людини, впливу географічного чинника на розвиток людського суспільства на різних етапах історичного розвитку.

Основними завданнями є: ознайомлення здобувачів освіти з теоретичними та методологічними засадами історичної географії; ознайомлення із важливістю географічного фактору в історії суспільного розвитку та роллю природного середовища а антропогенезі, етногенезі, в соціально-економічному і культурному розвитку суспільства; виокремлення особливостей географії виробництва на різних етапах історії; показ історії формування політичної карти світу, сучасного світового господарства, сучасного населення світу, матеріальної та духовної культури; формування умінь розрізняти предмет вивчення історичної географії та історії географії; виявляти закономірності розвитку історико-географічних досліджень; формування умінь і навичок роботи здобувачів освіти з різними джерелами історико-географічної інформації; формування умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в системі «природа-населення-господарство»; визначати роль географічних факторів у розвитку суспільства; виявляти вплив природних умов на особливості розселення та господарської діяльності людей; аналізувати характер впливу природокористування на довкілля на різних етапах розвитку суспільства; аналізувати етнічні процеси у світі та в окремих регіонах і країнах; формування умінь аналізувати і порівнювати різні наукові концепції.

Після вивчення дисципліни студенти здобудуть **компетентності**:

*Інтегральна компетентність (ІК).* Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі середньої освіти, що передбачає застосування теоретичних знань і практичних умінь з наук предметної спеціальності, педагогіки, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти.

*Загальні компетентності(ЗК).*

**ЗК 1.** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях..

**ЗК 2.** Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.

**ЗК 3.** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.

**ЗК 4.** Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.

**ЗК 7.** Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

**ЗК 8.** Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.

**ЗК 10.** Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

*Фахові компетентності (ФК).*

**ФК 1.** Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету

**ФК 2.** Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності

**ФК 3.** Здатність здійснювати цілепокладання, планування та проектування процесів навчання і виховання учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей

освітніх потреб і можливостей; добирати та застосовувати ефективні методики й технології навчання, виховання і розвитку учнів.

*Предметні компетентності (ПК).*

**ПК 1.** Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

**ПК 2.** Здатність доцільно і критично використовувати географічні та економічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами географічних явищ і соціально-економічних процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному).

**ПК 3.** Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі (світу), материків і океанів, України.

**ПК 4.** Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.

**ПК 5.** Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей.

**ПК 6.** Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних та економічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та регіону.

**ПК 9.** Здатність відтворювати основні теорії та закони економіки, оцінювати нові відомості й інтерпретації в контексті формування в учнів системних економічних знань, компетентності підприємливості та фінансової грамотності.

*Результати навчання (РН).*

**РН 2.** Демонструє вміння навчати учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички засобами навчального предмету та інтегрованого навчання.

**РН 7.** Демонструє знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперує базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

**РН 8.** Генерує обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами.

**РН 9.** Застосовує сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у професійній діяльності.

**РН 10.** Демонструє володіння сучасними технологіями пошуку наукової інформації для самоосвіти та застосування її у професійній діяльності.

*Програмні результати навчання (ПРН)*

**ПРН 1.** Знає та розуміє основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, економіки предмет їх дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної та економічної науки.

**ПРН 3.** Описує основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.

**ПРН 4.** Пояснює зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулює наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.

**ПРН 5.** Формує в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування друкованою і цифровою картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.

**ПРН 6.** Застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, економіки, теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суспільно-географічні, економічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії, економіки.

**ПРН 8.** Розуміє глобальні суспільно-географічні процеси, вміє скласти характеристики населення світу, секторів і галузей світового господарства.

**ПРН 9.** Характеризує і оцінює природні умови і ресурси, населення та господарство України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; знає і розуміє географічні особливості свого адміністративного регіону.

**ПРН 10.** Знає, розуміє і демонструє здатність реалізовувати теоретичні й методичні засади навчання географії, економіки, підприємництва та фінансової грамотності для виконання освітньої програми закладів загальної середньої освіти.

### 5. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Усього				Сам. роб.	Форма контролю Бали
		Лек.	Практ.	Конс.		
<b>Змістовий модуль 1. Історична географія світу до епохи Великих географічних відкриттів</b>						
Тема 1. Історична географія, як навчальна та наукова дисципліна	6	2	2		2	2
Тема 2. Часові особливості розвитку ретроспективної географії	6	2	2		2	2
Тема 3. Історична географія первісної доби. Поява людини сучасного типу.	6	2	2		2	2
Тема 4. Історична географія Стародавніх цивілізацій	6	2	2		2	2
Тема 5. Історична географія Середніх віків.	6	2	2		2	2
Тема 6. Ранній новий час.	8	2	2		4	2
Тема 7. Історична географія епохи Великих географічних відкриттів. Відкриття Нового світу.	6	2	2		2	2
Тема 8. Історична географія епохи Великих географічних відкриттів. Розширення ойкумени в Африці, Азії, Австралії та Океанії.	6	2	2		2	2
<b>Разом за змістовим модулем 1</b>	50	16	16		18	16
<b>Змістовий модуль 2. Історичний розвиток світу після епохи Великих географічних відкриттів.</b>						
Тема 9. Історична географія Нового часу. Західна Європа.	6	2	2		2	2
Тема 10. Історична географія Нового часу. Азія.	6	2	2		2	2

Тема 11. Історична географія Нового часу. Америка, Африка, Австралія і Океанія.	8	2	2		4	2
Тема 12. Господарство світу у міжвоєнний період.	10	2	2	2	4	2
Тема 13. Історична географія Новітнього часу. Формування сучасної політичної карти світу	10	2	2	2	4	2
<b>Разом за змістовим модулем 2</b>	40	10	10	4	16	10
<b>Змістовий модуль 3. Етногеографія.</b>						
Тема 14. Поняття про етнос та етнічні процеси.	8	2	2		4	2
Тема 15. Культурно-господарська адаптація етносів до природних умов.	6	2	2		2	4
Тема 16. Етногенез українського народу.	8	2	2	2	2	4
Тема 17. Етнолінгвістичний склад населення світу.	8	2	2	2	2	4
<b>Разом за змістовим модулем 3</b>	30	8	8	4	10	14
<b>Види підсумкових робіт(за потреби)</b>						
Модульна контрольна робота 1				Т		30
Модульна контрольна робота 2				Т		30
<b>Усього годин</b>	120	34	34	8	44	100

**Індивідуальний контроль (ІК)** передбачає перевірку й оцінювання навчальних досягнень особисто кожного студента шляхом використання індивідуальних запитань або завдань. Такий контроль на практичних роботах ґрунтується в основному на методах опитування за допомогою бесіди, розповіді бакалаврів, тлумачення певних теорій, ідей, поглядів тощо з метою визначення рівня знань, умінь і навичок кожного студента, а також – основних недоліків у роботі і шляхів їх усунення.

**Фронтальний контроль (ФК)** проводиться спільно для цілої групи (або великих груп) студентів з використанням для всіх однакових запитань чи завдань. Він оснований на коротких усних запитаннях, на які студенти дають недовгі відповіді з місця, а також цей контроль передбачає письмові тестові завдання. Його використання дає змогу за відносно короткий термін часу з'ясувати рівень опанування студентами програмним матеріалом.

**Груповий контроль (ГК)** використовується при перевірці завдань, виконаних студентами у ході роботи у невеликих групах. Використовується при проведенні семінарських занять, зокрема, з використанням інтерактивних методів навчання (дискусій, тренінгів тощо). Передбачає виступи студентів з повідомленнями, відповіді на запитання одногрупників тощо. Сприяє залученню студентів до діалогу і обміну думками, до обговорення навчальних проблем, до співпраці у колективі. У ході проведення практичних робіт з дисципліни переважає комбінована перевірка компетентностей студентів, де поєднуються зазначені вище форми контролю.

*Завдання для самостійного опрацювання* Кожна з визначених тем містить питання для додаткового самостійного опрацювання. Питання самостійної роботи оголошуються

викладачем як на лекціях, так і під час проведення практичних занять. Загалом, основне коло самостійної роботи студента буде стосуватись наступних питань:

*для денної форми навчання*

Тема	Кількість годин
Особливості вивчення процесів заселення території.	4
Заселення і господарська спеціалізація території України за енеоліту (мідно-камяного віку).	2
Географічне положення і розвиток давньоукраїнських утворень: Київської Русі, Галицького князівства, Волинсько-Галицької держави.	4
Взаємовідношення етносів і ландшафтів, роль ландшафтів у виникненні етнічних спільностей.	2
Становлення сучасної української нації.	2
Господарство Київської Русі.	4
Розвиток сільського господарства і ремесла в Середньовічні часи	2
Господарство світу в міжвоєнні роки.	4
Мануфактурний період української промисловості.	4
Господарство Запорозької Січі.	4
Господарство України в роки Другої світової війни.	2
Господарство України на початку становлення її незалежності	4
Географія Магдебургського права в Україні.	4
<b>Разом</b>	<b>44</b>

#### IV. ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань здобувачів освіти з освітнього компоненту «Історична географія з основами етногеографії» здійснюється на основі результатів поточної та підсумкової успішностей. Об'єктом оцінювання є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного, підсумкового контролю і на екзамені.

Максимально можлива оцінка за знання програмного матеріалу з дисципліни – 100 балів. За поточну успішність студент може отримати максимум 40 балів, за виконання підсумкових завдань (2 модульних контрольних роботи, індивідуальна робота у формі написання реферату) – 60 балів.

*Теми практичних занять* сформовані із поєднання усних запитань для обговорення та практичних завдань (розрахунково-аналітичні завдання, складання картосхем, таблиць тощо) та оцінюються у 2 чи 4 бали кожне залежно від складності практичних завдань (наявності задач, моделювання та семінарської доповіді). Практичні навички можуть бути оцінені, якщо виконано всі завдання, оформлено роботу, написані висновки.

*Самостійна робота* оцінюється під час усних відповідей здобувачів освіти та включається до загальної оцінки теми під час практичного заняття.

*Модульні контрольні роботи.* Під час виконання модульних контрольних робіт оцінюванню підлягають теоретичні знання та практичні навички, яких набув студент після опанування тем двох змістових модулів. Модульна контрольна робота № 1 носить теоретичний характер ( пишеться після опрацювання тем змістовного модуля 1) та оцінюється у 30 балів (24 тестових питань – по 1 бал кожен тест). Модульна контрольна робота № 2 проводиться після опрацювання практичних завдань змістовного модуля 2 та оцінюється ідентично.



*Політика академічної доброчесності.* Списування під час контрольних робіт заборонено. Мобільними пристроями дозволено користуватися у підготовці до практичних робіт.

*Політика щодо дедлайнів та перескладання:* У разі відсутності здобувача освіти на семінарських заняттях з об'єктивних причин, він має право виконати завдання, передбачені планом семінарських занять, і одержати відповідні оцінки. Відпрацювання пропущених занять має відбутися до останнього семінарського (практичного) заняття під час індивідуально-консультативної роботи викладача.

## **V. Підсумковий контроль**

Оцінювання знань здобувачів освіти здійснюється за результатами поточного й підсумкового контролю в діапазоні від 0 до 100 балів.

Якщо визначений результат становить не менше 75 балів і за згодою студента, то він може бути зарахований як підсумкова оцінка з навчальної дисципліни. У протилежному випадку, або за бажанням здобувача освіти підвищити рейтинг складається іспит. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, написання індивідуальної роботи (реферату) анулюються.

Екзаменаційна оцінка визначається в балах (від 0 до 60 балів) за результатами усних відповідей на три питання екзаменаційного білету. В цьому випадку підсумкова семестрова оцінка складається із суми поточної семестрової та екзаменаційної оцінок в балах, за національною шкалою та за шкалою ECTS.

Оцінка за освоєння курсу виставляється згідно шкали оцінювання.

## **VI. Шкала оцінювання**

<b>Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності</b>	<b>Оцінка</b>
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

## **VI. Рекомендована література та інтернет-ресурси**

*Основна:*

1. Корнус О. Г. Історична географія: навчальний посібник. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 156 с.
2. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії: навчальний посібник. – Чернівці : Родовід, 2015. 296 с.
3. Перевозчиков В. І. Історія економіки українських земель (кінець IX – початок XX ст.) : Курс лекцій. К. : КНТ, 2015. 472 с.
4. Сосницька Я. С., Мандрик І. П. Новосад О.В. Історична географія з основами етногеографії. Методичні рекомендації до виконання практичних робіт, Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. 24 с.
5. 2. Сосницька Я. С., Мандрик І. П. Новосад О.В. Історична географія з основами етногеографії. Конспект лекцій, Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. – 118 с.

6. Трубчанинов С. В. Історична географія України: навчальний посібник Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2015. 192 с.
7. Щодра О. Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 298 с.

*Додаткова:*

1. Алфьоров О. Географічні назви за новими даними руської сфрагістики XII ст. Історико-географічні дослідження в Україні: збірка наукових праць. Ч. 12. К.: Інститут історії України, 2012. С. 6 – 14
2. Атлас історії української державності: Українські землі від найдавніших часів до сьогодення. Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2013. 128 с.
3. Бачинська О. «Малоросійські козаки» XIX ст.: соціо-демографічна характеристика та територіальне розселення. *Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць.* – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 15 – 26.
4. Бондаренко Г. В. Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.
5. Вортман Д.. Історичний атлас України і сусідніх земель. Від кімерійців до сьогодення. Х., 2018. 224 с.
6. Верменич Я. Історична географія й регіоназнавство: наступність і взаємодія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/Book/shev/2/30.pdf>.
7. Етнічна географія, етнографія, етнологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrtur.narod.ru/etno/etno.htm>
8. Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.litopys.org.ua/>
9. Сосницька Я. С. Прикордоння, пограниччя та фронтир як історико-географічні категорії. *Освітні та наукові виміри природничих наук: збірник матеріалів III Всеукраїнської заочної наукової конференції, м. Суми, 9 листопада 2022 р. / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка; [ред-кол.: А. О. Корнус (голова), Л. П. Міроненко, О. М. Бабенко та ін.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 69-71.*